

TERESA ZUBRZYCKA-MACIĄG

OCZEKIWANIA MŁODZIEŻY
WZGLĘDEM LEKCJI RELIGII W SZKOLE ŚREDNIEJ
– RAPORT Z BADAŃ

EXPECTATIONS OF YOUNG PEOPLE TOWARDS RELIGIOUS EDUCATION
AT THE SECONDARY EDUCATION LEVEL
– RESEARCH REPORT

Abstract. Participation in Religious Education classes should supposedly facilitate the spiritual formation and development of young people's personality, finding their own path to God, as well as understanding their purpose and meaning of life. Since spirituality is a significant factor in prevention of dependence and high-risk behaviours of adolescents, the decrease in the number of secondary education students who participate in Religious Education classes is most alarming. The purpose of this paper is to present the expectations of young people towards catechesis in terms of the curriculum, competences of the educators, and the working methods employed during the classes. The results of the survey carried out on a group of 70 secondary school graduates have revealed that young people are deeply interested in religion and spiritual growth. They have high expectations but are also full of questions and doubts. Therefore, they expect that catechists demonstrate sound knowledge and the ability to hold an open-minded discussion. This is, unfortunately, where Religious Education classes often fail them.

Keywords: young people; religious education; catechesis; upbringing; teaching.

1. WPROWADZENIE

Pomimo rozwoju wiedzy psychologicznej i badań nad mechanizmami ludzkiego zachowania oraz nieustannie rozwijających się form pomocy człowiekowi w radzeniu sobie z wymaganiami życia, zatrważająca jest liczba młodych osób, które doświadczają kryzysu wartości oraz nie znajdują celu

* Dr hab. Teresa Zubrzycka-Maciąg, prof. UMCS – Kierownik Katedry Teorii Wychowania, Instytut Pedagogiki UMCS; adres do korespondencji: e-mail: teresa.zubrzycka-maciag@poczta.umcs.lublin.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8942-0567>.

i sensu życia. W konsekwencji przeżywają stany depresyjne, mają problemy emocjonalne lub psychiczne i żeby złagodzić „ból życia” sięgają po używki¹. Szansą na chronienie młodzieży przed doświadczaniem pustki duchowej i podejmowaniem przez nią zachowań ryzykownych może być troska o jej pełny, wielowymiarowy rozwój osobowości, uwzględniający również sferę duchową².

Uniwersalnie pojęta katecheza powinna „pomagać młodym ludziom w odnalezieniu swojego miejsca w świecie dorosłych, w zrozumieniu jego sensu i celu życia, w podejmowaniu decyzji, a przede wszystkim w odnalezieniu własnej drogi do Boga”³.

Nadrzędnym celem nauczania religii w szkole „jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5; DOK 80; KKK 426; PDK 21)⁴. *Dyrektoria* katechetyczne wyznaczają katechezie trzy funkcje: nauczania, wychowania i wtajemniczenia (DCG 31⁵; PDK 37-53; zob. DOK 51). Natomiast *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, uwzględniając współczesny kontekst społeczno-eklezyjalny, wskazuje na nową funkcję katechezy – ewangelizację, wytyczając w ten sposób kierunek katechezy w procesie ewangelizacji (PDK 54-57). Zaznaczyć należy, że ostateczny cel katechezy jest osiąganym poprzez realizację celów cząstkowych, te zaś osiągane są przez wypełnianie zadań, do których należą: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego, wprowadzenie do misji (DOK 85-87; PDK 23-30). Najogólniej nauczanie religii w szkole jest wydarzeniem o głębokim znaczeniu dla osoby ludzkiej, która wspierana jest poprzez integralne i religijne wychowanie w celu doskonalenia swego człowieczeństwa i spełnienia swojej osoby⁶.

¹ Zob. Michał Borda, Roman Solecki, „Duchowa sfera wychowania w życiu młodzieży”, *Studia Redemptorystowskie* 15(2017): 556.

² Zob. Wojciech Osiał, „Misja wychowawcza lekcji religii w szkole”, *Warszawskie Studia Teologiczne* 25(2012), 2: 269-280.

³ Józef Baniak, „Katecheza szkolna w opiniach i ocenach młodzieży i rodziców”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 9(2000): 238.

⁴ Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae* [dalej: CT]; Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (Poznań: Pallottinum, 1998) [dalej DOK]; *Katechizm Kościoła Katolickiego* (Poznań: Pallottinum, 2009) [dalej KKK]; Konferencja Episkopatu Polski. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001) [dalej PDK].

⁵ Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Directorium catechisticum generale* (11.04.1971) [dalej DCG].

⁶ Zob. Piotr Goliszek, *Katecheza a osoba. Wybrane zagadnienia z metodologii personalistycznej w katechezie* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010); Piotr Goliszek, *Personalistyczny wymiar katechezy* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2016); Teresa Zubrzycka-Maciąg, Piotr Goliszek, „The

Inicjatywa wprowadzenia religii do szkół w 1990 roku, mimo negatywnego nastawienia ówczesnych władz w Polsce, spotkała się z niemal powszechnym poparciem polskiego społeczeństwa i była entuzjastycznie przyjęta zarówno przez większość rodziców, jak i uczniów⁷.

Zwolennicy nauczania religii w szkołach podkreślają jej funkcję socjalizacyjną, wychowawczą i dydaktyczną, wskazując, że służy ona zarówno przekazywaniu uniwersalnych zasad i norm etycznych, jak i podnoszeniu ogólnego poziomu wykształcenia młodych ludzi oraz rozwijaniu ich kultury osobistej. Istotne, zwłaszcza dla przeciwników powrotu religii do szkół, było założenie, że katecheza szkolna nie będzie naruszała niczyjej wolności religijnej, bowiem będzie przedmiotem fakultatywnym, a o uczęszczaniu na nią będą decydować rodzice i uczniowie⁸.

Mimo istotnej roli katechezy w rozwoju osobowym człowieka, w ostatnich latach odnotowuje się zmniejszanie liczby uczniów szkół średnich uczęszczających na lekcje religii. Z danych z 2016 roku wynika, że w porównaniu do roku 2013 nastąpił spadek frekwencji licealistów na katechezie o 17%⁹. Zjawisko to może mieć związek z przemianami na płaszczyźnie religijnej i moralnej młodego pokolenia, jednakże może też być następstwem niezadowolenia młodzieży z jakości proponowanych im lekcji religii w szkole. Badania wskazują bowiem, że wielu młodych ludzi nisko ocenia wartość intelektualną i duchową lekcji religii twierdząc, że nie mają one związku z ich życiem, nie przygotowują do samodzielnego i odpowiedzialnego życia chrześcijańskiego, a prowadzący zajęcia lekceważą ich prośby lub żądania w sprawie tematyki zajęć, nie są otwarci na problemy młodych ludzi, nie pozwalają im na wyrażanie własnych poglądów i nie chcą z nimi dyskutować¹⁰.

personal aspect of the moral and axiological upbringing of children and adolescents”, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 39(2020), 2: 23-37.

⁷ Zob. Witold Jedynak, „Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 32(2018): 207-228.

⁸ Witold Jedynak, „Nauczanie religii w szkole w opiniach i ocenach polskiego społeczeństwa”, *Roczniki Nauk Społecznych* 11(47)(2019), 3: 79-101; zob. Piotr Goliszek, „Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych”, *Teka Komisji Prawniczej* 13(2020), 2: 177-195.

⁹ Magdalena Gwiazda, „Religia w szkole – uczestnictwo i ocena”, w *Młodzież 2016. Raport z badań* (Warszawa: Centrum Badań Opinii Publicznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, 2016), 141; Jedynak, „Nauczanie religii w polskich szkołach”.

¹⁰ Agnieszka Szwałkajzer, „Młodzież o lekcjach religii w szkole”, w Krzysztof Kiciński, Krzysztof Kosela, Wojciech Pawlik (red.), *Szkola czy parafia? Nauka religii w szkole w świetle badań socjologicznych* (Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, 1995), 141-160; Baniak, „Katecheza szkolna”.

2. WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W kontekście niepokojącego spadku frekwencji młodzieży na lekcjach religii istotne wydaje się poznanie nie tylko przyczyn tego stanu rzeczy¹¹, ale także oczekiwań uczniów szkół średnich wobec lekcji religii, co uczyniono celem niniejszego artykułu. Pytania szczegółowe dotyczyły potrzeb młodzieży w zakresie nauczania religii, jak również kompetencji katechetów, ich podejścia do przekazywanych treści i stosowanych na lekcjach metod pracy. Przedstawione wyniki są częścią szerszych badań dotyczących również oczekiwań młodzieży względem osoby nauczyciela religii, jego cech osobowości, umiejętności i kompetencji psychospołecznych oraz podejścia do uczniów. Ze względu na objętość zebranego materiału badawczego kwestie związane z osobą katechety zostaną zaprezentowane w oddzielnym artykule zatytułowanym „Oczekiwania młodzieży względem nauczyciela religii”.

Badania sondażowe zostały przeprowadzone w 2021 roku, przy użyciu autorskiego kwestionariusza ankiety. Wiele pytań miało charakter otwarty, dzięki czemu badania miały niejako charakter dialogu z młodymi ludźmi, w którym mogli oni dobrowolnie i anonimowo wypowiedzieć się w kwestiach, które ich dotyczą i które są dla nich bardzo ważne, w kwestiach własnego rozwoju duchowego.

W badaniach uczestniczyło 70 absolwentów szkół średnich, którzy w czasie prowadzenia badań byli studentami różnych kierunków studiów na różnych uczelniach. Większość badanych to osoby w wieku 20-21 lat (59%). Osoby w wieku powyżej 22 lat stanowili 30% badanych, zaś osoby w wieku 18-19 lat 11%. W grupie badanych znalazło się 85% absolwentów liceów ogólnokształcących oraz 15% absolwentów techników. Szkoły średnie, do których uczęszczali badani, usytuowane były na terenie województw: lubelskiego (87%) oraz mazowieckiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego (łącznie 13%), przy czym po 43% absolwentów uczyło się w dużych lub bardzo dużych miastach, zaś pozostali w małych miastach (8%) lub na wsiach (6%). Badani uczęszczali na lekcje religii prowadzone przez księży (59%), katechetów świeckich (48%), siostry zakonne (17%) oraz zakonników (2%). W tym względzie odpowiedzi badanych nie sumują się na 100%, ponieważ zdarzało się, że w trakcie nauki szkolnej zmieniał się prowadzący i niektóre osoby miały więcej niż jednego nauczyciela religii.

¹¹ Zob. Baniak, „Katecheza szkolna”; Jedynek, „Nauczanie religii w polskich szkołach”; Jedynek, „Nauczanie religii w szkole”.

Na pytanie: czy w szkole średniej uczęszczał(a) Pani na lekcje religii 89% udzieliło twierdzącej odpowiedzi, 7% nie uczęszczało na religię, zaś 4% zrezygnowało z lekcji religii w czasie nauki szkolnej. Jako powody nieuczęszczania na religię badani podawali: inne wyznanie niż katolickie (2%), niewłaściwy sposób prowadzenia lekcji (6%); wygoda, wcześniejsze zakończenie lekcji (3%).

Poproszeni o wyrażenie opinii na temat przyczyn rezygnowania młodzieży (znajomych, kolegów i koleżanek) z lekcji religii badani wskazywali głównie na dwa czynniki. Najwięcej, bo 40% badanych absolwentów szkół średnich jako przyczynę rezygnacji młodych ludzi z lekcji religii wskazało brak świadomości o roli wiary w życiu człowieka, nietraktowanie lekcji religii poważnie, a także wygodę i lenistwo uczniów. Wyrazem takiego stanowiska są poniższe cytowania wypowiedzi respondentów:

„Myślę, że niektórzy uczniowie po prostu nie traktują religii poważnie, sądzą, że jest to jeden z tych luźniejszych przedmiotów, które można sobie opuszczać”; „Młodzi ludzie uważają, że lekcje religii to strata czasu. Wolą mieć dodatkowy czas wolny i wykorzystać go na spotkanie ze znajomymi, do nauki innych przedmiotów lub matury); „Pamiętam, że religia dość często była na sam koniec dnia, jako ostatnie zajęcia i nie chciało nam się już zostawać na tą lekcję, dlatego niektórzy rezygnowali”.

Niemal taka sama grupa badanych osób (36%) uważa jednak, że przyczyną rezygnowania młodzieży z lekcji religii jest osoba katechety. Za niewłaściwe, niesprzyjające jakości katechezy, absolwenci szkół średnich uznali zarówno kompetencje katechetów, jak też ich metody pracy na lekcji i podejście do uczniów:

„Chodzi o nastawienie katechetów. Negatywny stosunek katechety do uczniów, stosowanie agresji słownej, ingerowanie w to, co ma czuć i myśleć uczeń. Ostre docinki i ośmieszanie uczniów przed całą klasą przez księży. Prowadzenie bardzo nudnych, teoretycznych lekcji, niedostosowanych do potrzeb uczniów, bez możliwości wypowiedzenia swojego zdania”; „Odpytywanie z modlitw, ocenianie, sprawdziany, brak dyskusji, tylko suche przekazywanie wiedzy”; „Z moich doświadczeń i obserwacji wynika, że często młodzi ludzie nie chcą uczestniczyć w zajęciach katechezy ze względu na osobowość katechetów czy księży. Każdy człowiek chce mieć swoje zdanie na temat religii, a nie narzucane, tym bardziej, że wielu młodych ludzi patrzy też na to, że ksiądz (w głównej mierze) powinien być również przykładem tego, co wyznaje i naucza, a zdarzają się przypadki, że księża mimo, że czasem pouczają na pewne tematy tak, jak przykazuje Pismo Święte, a niektóre kwestie oni

łamią”; „Niewłaściwe podejście osoby prowadzącej przedmiot do uczniów, brak/ograniczenie dialogu pomiędzy nauczycielem a uczniem, unikanie odpowiedzi na trudne, kontrowersyjne pytania bądź wykorzystywanie autorytetu nauczyciela do stwierdzenia nieomyślności swojej wypowiedzi, brak wiarygodności i szczerości ze strony nauczyciela, głoszenie poglądów niezgodnych z nauką Kościoła przez radykalnych w wierze katechetów”.

Według 8 % badanych bardzo zniechęcające do uczęszczania na lekcje religii są treści na nich poruszane, które są dla niektórych nieciekawe i źle dobrane, a ponadto powtarzają się w kolejnych klasach. Młodzież zwraca również uwagę, że drażniące dla młodych ludzi jest poruszanie na religii przez katechetów tematów politycznych.

Co siódmy z badanych (10%) jako przyczynę rezygnacji młodzieży z lekcji religii wskazał na „szum medialny” wokół Kościoła związany z aferami, w które zamieszani są księża: „Nagłaśnianie w internecie/telewizji negatywnego obrazu Kościoła, jak i księży. Wiadome jest, że przewinienia, które popełniają księża (np. molestowanie) nie są i nie powinny być jakkolwiek zatajane lub tłumaczone, jednak przyćmiewa to księży powołanych, którzy wnoszą dużo dobrego do życia innych ludzi”, „Nasilona ilość afer związana z Kościołem”.

Według 8% badanych rezygnacja przez młodzież z lekcji religii jest wynikiem kryzysu wiary u młodych ludzi: „Myślę, że powodem rezygnacji młodzieży z religii jest wyśmiewanie katolików przez inne młode osoby, obrażanie ich, naśmiewanie się z wiary, ale także odejście od Kościoła osób młodych, które uważają, że nie jest im do niczego potrzebny”; „Brak wiary, brak poczucia moralnego obowiązku, niechęć do Kościoła, niezrozumienie istoty wiary”; „Nie zgadzają się z tym co głosi Kościół, jakie poglądy wyznaje. Są po prostu niewierzący”.

Zdaniem pozostałych badanych (4%) przyczyn rezygnacji młodych ludzi z lekcji religii należy upatrywać w braku wzoru moralnego w domu i pełnego przyzwolenia rodziców na taką decyzję dziecka: „Spotkałam się z sytuacją, gdzie moi rówieśnicy nie uczęszczali na lekcje religii, ponieważ, tak jak ich rodzice, twierdzili, że nie chodzą do kościoła, więc niepotrzebna jest im religia”.

Zapytani o to, co ich zdaniem powinno być nadrzędnym celem nauczania religii w szkole badani, niemal w równej liczbie, wskazali na trzy cele, zgodne z funkcjami katechezy, tj. wychowanie, nauczanie i wtajemniczenie.

Według 36% badanych nadrzędnym celem nauczania religii powinno być wychowanie moralne młodego człowieka: „najważniejsze jest wychowanie

moralne młodzieży, wprowadzanie ich do życia dorosłego, pokazanie że odpowiadają sami za siebie”; „Nauczanie miłości do bliźniego, szacunku, upewnienie w wierze i w razie wątpliwości pomoc i wsparcie”; „Kształtowanie dobrego człowieka”; „Pokazywanie jak żyć w zgodzie z religią, jak postępować w sytuacjach życiowych”; „Kształtowanie w uczniach postaw opierających się na tolerancji, akceptacji i miłosierdziu do drugiego człowieka”; „Pobudzanie dobra w ludziach”; „Nauka empatii, szacunku i miłości do drugiego człowieka; „Uczenie postaw moralnych i życia zgodnie z sumieniem”. „Wychowanie człowieka samodzielnie myślącego i potrafiącego podejmować odpowiedzialne decyzje”; „Lekcje religii powinny być okazją do uzyskania odpowiedzi na nurtujące pytania moralne i egzystencjalne”.

Niewiele mniej, bo 34% badanych odpowiedziało, że lekcja religii powinna przede wszystkim służyć rozwijaniu wiary, przybliżeniu uczniów do Boga, rozwijaniu świadomości religijnej, kształtowaniu postaw religijnych, ugruntowaniu w wierze i przygotowaniu młodego człowieka do dorosłego życia zgodnego z wyznawaną wiarą, a także zainteresowaniu wiarą i niesieniu pomocy tym, którzy doświadczyli załamania wiary: *„Uświadomienie młodym ludziom co to jest wiara, po co nam wiara, co daje nam wiara”; „Zaznajomienie uczniów z Pismem Świętym, Świętymi, obrzędami Kościoła. Zachęcanie do aktywnego uczestniczenia w życiu Kościoła”; „Uczeń wierzący powinien dzięki katechezie znaleźć ukojenie dla swojej duszy”; „Moim zdaniem celem nauczania religii w szkole powinna być nauka i pogłębianie wiary na podstawie Biblii i pokazanie uczniom, że wiara to nie tylko Kościół, nie tylko poglądy, które się tam słyszy”.*

Zbliżona do powyższej grupa młodzieży (30%) uznała, że nadrzędnym celem nauczania religii w szkole powinno być przekazanie wiedzy teologicznej: *„Przekazanie i ugruntowanie niezbędnej wiedzy teologicznej, religioznawczej i etycznej; przygotowanie dorastającego człowieka do funkcjonowania jako katolik w różnorodnym światopoglądowo społeczeństwie”. „Lekcje powinny nauczać, w jaki sposób na przełomie wieku religia przekształcała się, ewoluowała i jak zmienia się w dzisiejszych czasach”; „Ukazanie młodzieży wszystkich aspektów chrześcijaństwa”; „Katecheza powinna skupić się na przekazaniu wiedzy o Bogu. Ważne byłoby prostowanie tzw. zabobonów np. że nieszczęścia, które nas spotykają, to kara boża za grzechy nasze i naszych przodków”; Powinna służyć przekazaniu wiedzy o Trójcy Świętej, nauce obrzędów, przekazaniu informacji o procedurze przyjmowania sakramentów”; „Powinno być zapoznawanie z religią, ale bez narzuca-*

nia konkretnych działań”; „Religia w szkole powinna przybliżyć historię Jezusa, uczyć nas kim jest Bóg”.

Wielu z badanych upominało się przy tym o wiedzę dotyczącą różnych religii świata:

„Powinny być przedstawiane czysto religijne treści, ale nie tylko o wiedzy katolickiej, też o innych religiach”; „Powinniśmy poznawać zasady religii, najlepiej nie tylko chrześcijańskiej, ale także innych religii, co mogłoby poszerzyć nasz światopogląd oraz uwrażliwić na odmienność”.

W celu poznania opinii badanych o treściach realizowanych na lekcji religii zapytano ich o ocenę atrakcyjności podręczników pod względem poruszanych tematów. Okazało się, że nie wszyscy badani znali podręczniki, bowiem na lekcjach nie były one wykorzystywane. W grupie badanych absolwentów 47% zaświadczyło, że na lekcji pracowali z podręcznikiem, z czego 21% ujawniło, że były one często wykorzystywane, a 26%, że tylko czasami. Pozostałe 19% stwierdziło, że praca z podręcznikiem odbywała się bardzo rzadko, a 34% odpowiedziało, że na ich lekcjach w ogóle nie były wykorzystywane podręczniki. Oceniając ogólnie podręczniki do nauczania religii w szkole średniej badani uznali je za częściowo interesujące (27%) lub zupełnie nieciekawe (32%). Pozostałe osoby (41%) nie miały podręczników i ich nie znały.

Poproszono zatem badanych, aby wymienili, jakie tematy, ich zdaniem, powinny się znaleźć w programie nauczania religii, aby zainteresować młodzież? W odpowiedzi na to pytanie młodzi ludzie wskazywali bardzo wiele zagadnień, co przekonuje, że są zainteresowani problematyką religii i rozwijaniem własnej duchowości. Wśród tematów, na jakie badani chcieliby rozmawiać ze swoimi katechetami w szkole średniej, znalazły się następujące zagadnienia: *czym jest i po co jest wiara w życiu człowieka; tajemnica narodzin i śmierci człowieka; przybliżenie tego kim jest Bóg, gdzie Go szukać, jak się do Niego modlić; przybliżenie postaci Maryi; historia chrześcijaństwa; rozłam na katolicyzm i prawosławie, odłamy protestanckie; historia zbawienia człowieka (od Księgi Rodzaju po Nowy Testament) jako podstawa religii abrahamowych w ogólnym ujęciu oraz (w szczególności) chrześcijaństwa – rozumiana jako wyłożenie tradycji biblijnej, uzupełniona o kontekst historyczny i z wyjaśnianiem słów zapisanych w językach oryginalnych. Poznanie kontekstu czasów, z jakich wywodzą się poszczególne teksty Pisma św., pozwoliłoby zrozumieć treści czytań i Ewangelii; objaśnienie obrzędów liturgii oraz tradycji świąt i uroczystości kościelnych, żeby zrozumieć źródło i treści poszczególnych elementów Mszy Św. i innych obrzędów katolickich;*

omówienie istoty poszczególnych sakramentów, ich genezy, znaczenia oraz formy sprawowania; rzetelna wiedza o religiach niechrześcijańskich oraz wyznaniach chrześcijańskich innych niż rzymskokatolickie, ich wierzenia, moralność, prawa, sposób myślenia. Wpływ różnych religii na kulturę i społeczeństwo. Pojęcie tolerancji religijnej, dialogu i ekumenizmu. Przygotowanie do pokojowej koegzystencji z przedstawicielami innych systemów teologicznych. Zwrócenie uwagi na zagrożenia wynikające z przejawiania radykalnych postaw fundamentalistycznych; apologetyka, która umożliwiłaby odnalezienie prawdy i dostarczyłaby argumentów przemawiających za prawdziwością nauki Kościoła katolickiego dla wątpiących; podstawy i celowość wyznawania wiary katolickiej, argumenty uzasadniające słuszność nauczania Kościoła; tematy związane z hierarchią Kościoła, jak funkcjonuje parafia, diecezja; tematy o wspólnotach zakonnych, życiu w zakonie, kapłaństwie; rozwój religii chrześcijańskiej w państwach Afryki i praca misjonarzy; tematy prześladowań, uzdrowień, niezwykłych wydarzeń, świadectwa cudów; biografie świętych, współcześni święci i męczennicy; historie ludzi nawróconych; stanowisko Kościoła wobec współczesnych dylematów etycznych, w tym w szczególności wobec eutanazji, antykoncepcji, aborcji, 'in vitro', homoseksualizmu wraz ze szczegółowym uzasadnieniem słuszności tej postawy, żeby móc kierować się tą wiedzą w momentach dokonywania wyborów etycznych i posługiwać się logicznymi argumentami w dyskusjach; miejsce młodych w Kościele, wspólnoty dla młodzieży; jak rozpoznać powołanie i co z tym zrobić; współczesne rozumienie dekalogu, istota grzechu oraz wyjaśnienie kiedy jest lekki a kiedy ciężki; jak przeżyć dobrą spowiedź; istota i rola sumienia; jak to jest z sakramentem pokuty i tajemnicą spowiedzi; znaczenie czystości przedmałżeńskiej; tematy dotyczące wartości moralnych i postępowania moralnego; jak być dobrym człowiekiem; szacunek do siebie samego i do innych; tolerancja i miłość do drugiego w świetle nauki Kościoła; jak wyrażać wiarę na co dzień; niebezpieczne symbole dla Katolika; temat utraty wiary, jak ją odbudować, co można zrobić; tematy z zakresu psychologii: o rodzinie, małżeństwie, relacjach międzyludzkich; omówienie ogólnych ram funkcjonowania rodziny katolickiej, w tym ról wynikających z życia w małżeństwie oraz rodzicielstwa. Wskazanie potencjalnych środków zaradczych w sytuacjach kryzysowych; przygotowanie do bycia rodzicem chrześcijańskim; tematy zgłoszone przez uczniów na początku roku szkolnego.

Zapytani o to, czego oczekiwaliby od katechetów w zakresie podejścia do nauczanych treści, badani odpowiadali: zaangażowania, rzetelnej, merytorycznej wiedzy, ciągłego rozwoju w zakresie teologii i nauki Kościoła,

a także entuzjazmu, zapału oraz żeby sami traktowali lekcje poważnie i byli do nich przygotowani: „Spójności przekazywanych treści; wiedzy i umiejętności prowadzenia dialogu z uczniami, odpowiadania im na pytania, otwartości na dyskusję z osobami przejawiającymi odmienne poglądy i umiejętności obrony stanowiska zgodnego z nauczaniem Kościoła”; „Mądrości i dopasowania przekazu wiedzy do poziomu uczniów. Żeby nie wbijali uczniom do głowy, że jak nie pójść w niedzielę do kościoła to pójść do piekła”. „Mniejszej presji ze strony katechetek na zrealizowanie programu i lepszego ich przygotowania do roli katechety. Księżom szło lepiej, skupiali się nie na podręcznikach czy programie, tylko prowadzili lekcje w sposób bardziej pobudzający myślenie”; „Umiejętności zainteresowania ucznia tematem, rozszerzania tematów zawartych w podręcznikach”; „Konkretnej i rzeczowej wiedzy, żeby potrafili wnikliwie i mądrze odpowiadać na pytania, a nie wymijająco, pobieżnie, nie mówiąc tak naprawdę nic”; „Aby prawidłowo przekazał mi wiedzę, bym mogła w podobny sposób głosić Ewangelię innym ludziom, szczególnie tym młodym i zagubionym, niedowiarkom i ateistom”; „Zgody na swobodną dyskusję na realizowane tematy, otwartości i chęci do wymiany poglądów”.

Bardzo interesujące okazały się odpowiedzi badanej młodzieży na pytanie: Na jakie pytania chciał(a) Pan(i) uzyskać odpowiedź na lekcjach religii? Z wypowiedzi respondentów wynika, że chcieli oni wnikliwie poznać wiele kwestii związanych z wiarą i religią, ale też mieli i nadal mają w tym zakresie wiele pytań, wątpliwości i niejasności, z którymi pozostali sami. Wyrazem zainteresowania, dociekliwości i niepokoju młodzieży są sformułowane przez nich pytania, które jako uczniowie szkół średnich chcieli zadać katechetom na religii: *Czy Bóg istnieje? Jaki jest Bóg? Czym jest Trójca Święta? Dlaczego mamy tak wiele religii? Dlaczego w obliczu różnorodności postaw społecznych za zasadne należy uznać przyjęcie wiary katolickiej i reprezentowanie katolickiego światopoglądu? W jaki sposób uzasadnić celowość wyznawanych poglądów katolickich w dyskusjach światopoglądowych, w tym w obszarze zagadnień dotyczących popularnych dylematów bioetycznych? Jaką funkcję pełni religia? Jak rozmawiać z Bogiem? Jak walczyć z innymi myślami podczas rozmowy z Bogiem? Skoro Pan Bóg jest dobry i wszechmogący to dlaczego pozwala na to, żeby było tyle zła na świecie? Dlaczego toczą się wojny, skoro ludzie modlą się o pokój? Jaki sens ma nasze życie, skoro umieramy? Jaki jest cel życia? Co dokładnie dzieje się z duszą człowieka po jego śmierci? Jak wygląda życie po śmierci? Jak wygląda niebo, piekło i czyściec? Za co się idzie do piekła? Dlaczego katecheci*

straszą nas piekłem, skoro Jezus nie chciał by straszono, a żeby mówiono jak jest w Niebie? Dlaczego to ksiądz podczas sakramentu spowiedzi decyduje o rozgrzeszeniu? Jak wytłumaczyć małym dzieciom temat śmierci najbliższych? Co się stało z Maryją po śmierci Jezusa na krzyżu? Dlaczego Watykan ukrywa niektóre Księgi Pisma Świętego i materiały/dokumenty związane np. z przepowiedniami świętych? Jakie były dalsze losy Judasza i czy prawdą jest, że napisał Ewangelię? Dlaczego czytane są tylko wybrane ewangelie, co z resztą ewangelii? Jaka jest prawda z całunem turyńskim? Jak mogę być zbawiona? Jak szukać Pana Jezusa? Jaka była natura ludzka Jezusa, czy będąc człowiekiem, tak jak my, odczuwał potrzeby fizjologiczne, emocje jak ludzie na ziemi? Co zalicza się do grzechu? Jaka jest różnica między grzechem lekkim a ciężkim? Jak powinna wyglądać prawdziwa spowiedź już osoby prawie dorosłej? Skąd wzięły się przykazania, o których nie ma mowy w Piśmie Świętym? Jak żyć i dlaczego właśnie tak? Jak powinniśmy odnosić się do osób LGBT? Jak poprawić relację z Bogiem? Co zrobić, by wiara nie była krucha? Jak stawać się lepszym człowiekiem? Czy miłość dwóch osób tej samej płci jest zła? Czy wątpliwości moralne powinny być za każdym razem potępiane? Czy każdy grzech można odpokutować? Dlaczego seksualność jest zła? Dlaczego czystość przedmałżeńska jest ważna? Dlaczego Kościół odradza mieszkanie razem przed ślubem? Dlaczego Kościół szerzy w ludziach brak akceptacji wobec innych, nienawiść skoro podobno wszystko jest planem Boga i ludzie, którzy chodzą po tym świecie (osoby homoseksualne, transpłciowe itd.), też są jego dziećmi? Dlaczego tatuaże są złe? Dlaczego nauczyciele religii zdecydowali się na taki zawód? Dlaczego ksiądz nie może mieć żony i dzieci? Dlaczego Kościół jest najbogatszą instytucją, skoro „mamy się nie bogacić”? Dlaczego księża usprawiedliwiają swoje grzechy? W jaki sposób należy reagować na istotne nieprawidłowości w postawie przejawianej przez osoby pełniące szczególne role w Kościele (w szczególności osoby duchowne)? Czy istnieją skuteczne metody przeciwdziałania dysfunkcyjnym zachowaniom przejawianym przez ww. osoby? Co młody człowiek może robić w Kościele? Jak może ewangelizować? Jak szerzyć katolicyzm w społeczeństwie, co robić, żeby ludzie się nawrócili?

Na pytanie: Czy na lekcjach religii uzyskał(a) Pan(i) odpowiedzi na nurtujące pytania? 24% badanych odpowiedziało, że tak: „Tak, miałam wspaniałego księdza, który był przy okazji wspaniałym pedagogiem”; „Na swojej lekcji religii uzyskałam zawsze satysfakcjonującą mnie odpowiedź”; „Tak, jeśli nie na lekcji, to każdy po lekcji mógł się zwrócić do księdza i uzyskać odpowiedź”; uzyskałem od księdza odpowiedzi na większość zagadnień”

„Katechetka udzielała odpowiedzi na nasze pytania, ale jej wiedza często nie pokrywała się z tym, co mówi KKK”.

Niestety, większość badanej młodzieży (76%) zaświadczyła, że nie uzyskała odpowiedzi na swoje pytania na lekcji, przy czym część osób w ogóle nie zdecydowało się ich zadać: *„W LO lekcje religii to był czysto teoretyczny, sztuczny twór. Nie zadawało się tam żadnych pytań”, „Nie próbowałam nawet ich zadawać, ponieważ prowadzone lekcje religii w szkole średniej nie stwarzały atmosfery zaufania (według mnie). „Nie dostałam odpowiedzi na moje pytanie względem osób LGBT. Jest to dla mnie nurtujący temat, ponieważ bliska mi osoba jest właśnie osobą homoseksualną. Kieruję się własnym sumieniem i szanuję wszystkich ludzi, ale nie wiem jak to ma być”, „Nigdy ich nie zadałam nikomu, nie szukałam na nie odpowiedzi, bo nie spotkałam nigdy osoby, która otwarcie by porozmawiała ze mną na temat Boga i widziałaby też minusy wiary a nie tylko same plusy”.*

Osoby, które nie uzyskały odpowiedzi na swoje pytania, choć je zadały na lekcji, zostały poproszone o wskazanie źródeł, z których czerpały swoją wiedzę na tematy religijne. Nie jest zaskoczeniem, że tym źródłem był przede wszystkim internet. Pojawiły się jednak także odpowiedzi, z których wynika, że rozwiązania nurtujących pytań badani poszukiwali w Piśmie Świętym, książkach o tematyce religijnej, a także pozyskiwali je dzięki uczestnictwu we wspólnotach młodzieżowych czy też w wyniku rozmów z bliskimi:

„Jak byłam czegoś ciekawa to szukałam w Ewangelii, albo w książkach religijnych, na internecie, albo też niekiedy pytałam o to babcię”; „Szukałam w Internecie. Bardzo podoba mi się przekaz przez aplikację Tik tok, jest tam dużo księży i zakonników, którzy poruszają ważne tematy w prostej formie krótkich filmików”; „Wszystkiego dowiedziałam się sama. Korzystałam z Pisma Świętego (głównie NT), książek i internetu”; „Pewne kwestie dalej mam pod znakiem zapytania. Ale najgorszym rozwiązaniem jest właśnie internet, a z niego korzystam i często zdarza mi się wejść na różne fora, gdzie zdania ludzi są ogromnie podzielone, ale mimo wszystko i tak czytam i zastanawiam się, że jedna strona jak i druga ma wiele racji na dany temat”; Byłam zaangażowana w różne wspólnoty dzięki czemu mogłam rozmawiać o tym, czego chciałam się dowiedzieć z księżmi i przyjaciółmi z wspólnoty. Dużą wiedzę przekazali mi także rodzice, babcia, rodzina”; „Moimi źródłami są: spotkania oazowe, internet, rozmowy z księżmi, konferencje, Pismo Święte, czasopisma”; Moje pytania wykraczały poza tematy realizowane na lekcji, więc wiedzę pozyskiwałam m.in. z konferencji rekolekcyjnych, z artykułów naukowych i popularnonaukowych o tematyce teologicznej, publikacji

świętych Kościoła, dokumentów papieskich oraz bezpośrednio na podstawie lektury Pisma Świętego”.

Poproszeni o ocenę metod pracy, jakie wykorzystywane były na lekcjach religii w szkole, badani najbardziej krytycznie ocenili pracę z podręcznikiem, kartkówki, odpytywanie na stopnie i nudne wykłady katechety. W zamian badani wysoko oceniali te metody pracy, które umożliwiały swobodną wymianę poglądów i dyskusje, oraz filmy i spotkania z ciekawymi ludźmi, które służyły nie tylko zdobyciu interesującej wiedzy teologicznej, ale też umożliwiały doświadczanie wiary i przeżywanie jej: *„Najbardziej podobało mi się jak ksiądz włączał nam filmy pokazujące ciekawe oblicze wiary oraz jak po prostu opowiadał o swoim doświadczeniu”*; *„Oglądanie filmów opartych na faktach pozwala bardziej zrozumieć dany temat i pokazuje punkt widzenia innych. W domu większości pewnie bym nie obejrzała a pozwoliły mi na szersze spojrzenie na świat i na moje życie”*; *„Myślę, że bardzo wiele można wynieść z filmów i to raczej jest numer 1 na katechezie”*; *„Czasem oglądaliśmy filmy, których tematykę mogli wybrać uczniowie, niezwiązane z wiarą, ale potem omawialiśmy film w odniesieniu do wiary katolickiej”*; *„Najciekawsze były spotkania z ciekawymi osobami, np. z księdzem egzorcystą”*; *„Spotkania z ciekawymi ludźmi bardzo się podobają młodzieży. Nasz ksiądz organizował w liceum rekolekcje dla uczniów i nauczycieli, zapraszał raperów religijnych oraz ludzi, którzy się nawrócili, by dać nam swoje świadectwo wiary”*; *„Na mnie największe wrażenie robiły spotkania z osobami, które głosiły swoje świadectwa, ponieważ zawsze można odkryć w nich cząstkę siebie”*; *„Bardzo lubiłam dyskusje, ponieważ mogliśmy brać aktywny udział w lekcji i można poznać myślenie innych”*; *„Uważam, że najlepszą metodą pracy są dyskusje na temat Boga, Kościoła, życia. Pomagają uczniom zobrazować sobie zagadnienie na konkretnym przykładzie, przez co mogą bardziej zrozumieć temat”*; *„Najlepsze jest połączenie interesujących wykładów z dyskusją dającą możliwość swobodnej wypowiedzi uczniów, przedstawienia własnych poglądów, zadawania pytań”*; *„Lubiłam ciekawe wykłady katechety. Ale do tego musi być dobry katecheta, który potrafi zaciekawić, czyli przedstawia to, co jest ważne, a potem nawiązuje do różnych sytuacji życiowych i jest dyskusja. A czasem najlepsze było po prostu przynoszenie gitary i modlitwa”*; *„Bardzo mi się podobało, jak ksiądz zabierał nas do kościoła i tam nas uczył np. jak wygląda msza z perspektywy księdza”.*

Poproszeni o wskazanie czynników warunkujących efektywność lekcji religii, niemal wszyscy badani absolwenci szkół średnich (94%) wskazali na osobę katechety, jako odpowiedzialnego za sukces lub porażkę ewangelizacji

młodzieży. Zagadnienia dotyczące roli i odpowiedzialności katechety oraz wyniki badań na temat oczekiwań młodych ludzi wobec nauczycieli religii, w zakresie ich cech osobowości, kompetencji psychospołecznych, sposobu traktowania uczniów i umiejętności budowania relacji z nimi, zaprezentowane jednak zostaną, jak wspomniano, w oddzielnym artykule.

3. PODSUMOWANIE

Przeprowadzony sondaż wskazuje, że młodzi ludzie są bardzo zainteresowani religią, zdobyciem gruntownej wiedzy teologicznej i pogłębianiem własnej wiary. Jednocześnie mają w tym zakresie wiele nurtujących pytań i wątpliwości, które stanowią istotne blokady w ich rozwoju duchowym i z którymi muszą borykać się sami, ponieważ nie mogą liczyć na pomoc katechetów. Okazuje się, że dla wielu uczniów szkół średnich głównym źródłem wiedzy religijnej jest internet, co może skutkować niewłaściwie ukształtowanymi przekonaniami i postawami religijnymi. Otrzymane wyniki badań korespondują z badaniami na temat opinii młodzieży o katechezie szkolnej¹², które wykazały, że mimo postępującego procesu laicyzacji wielu młodych ludzi bardzo poważnie podchodzi do własnej wiary i moralności katolickiej – „ludzie ci wiedzą o tym, że katecheza może pomóc im w religijnej formacji własnej osobowości, w utrwaleniu wiary religijnej, w uściśleniu więzi z Kościołem [...] Młodzi ludzie chcą jednak uczestniczyć w katechezie twórczej, tzn. takiej, która będzie sprzyjała ciągłemu i systematycznemu dochodzeniu przez młodych ludzi do prawdy.¹³ Stąd, wykazane w niniejszych badaniach, zapotrzebowanie młodych na aktywizujące metody pracy na lekcjach religii, sprzyjające aktywnemu uczeniu się poprzez działanie i przeżywanie.

Proces kształtowania osobowości dokonuje się w każdych warunkach. Może on przebiegać prawidłowo lub destrukcyjnie, ale nigdy się nie zatrzyma i nie zaczeka na bardziej sprzyjające warunki, na lepszych katechetów i wychowawców. Aby wykorzystać czas spotkania z młodymi ludźmi i pomóc im w rozwoju duchowym, bez którego niemożliwy jest rozwój pełni osobowości, Kościół musi się otworzyć na rzeczywiste potrzeby i oczekiwania młodzieży w tym zakresie.

¹² Zob. Baniak, „Katecheza szkolna”.

¹³ Tamże, 259.

Młodzież to niewątpliwie wymagający odbiorca, który jest szczególnie nieufny, oceniający, weryfikujący i krytyczny. Okres adolescencji jest bowiem istotnym czasem dla budowania tożsamości człowieka, czasem dokonywania wyborów i podejmowania decyzji, które stanowią będą centrum budowania systemu własnych wartości, zasad i podstawowych celów życiowych młodego człowieka, będących podstawą tworzenia koncepcji własnej osoby i podejmowania zobowiązań wobec samego siebie i świata¹⁴. Warto podkreślić, że system priorytetowych wartości, nabytych w okresie formowania się osobowości młodego człowieka, nie jest już łatwo podatny na zmiany po osiągnięciu dorosłości¹⁵. Konieczne jest zatem takie przygotowanie nauczycieli religii do pełnienia ich roli, które pozwoli im profesjonalnie, spokojnie i odważnie wejść z młodymi w dialog, oparty na zasadach równości, wzajemnej akceptacji i szacunku.

Poznanie potrzeb uczniów szkół średnich dotyczących lekcji religii w szkole i wyjście naprzeciw ich oczekiwań ma szansę zahamować falę odchodzenia młodzieży katolickiej z Kościoła i pomóc jej w religijnej formacji własnej osobowości. Trzeba również pamiętać, że dla wielu młodych ludzi, których rozwój duchowy jest zaniedbywany przez rodziców, lekcje religii w szkole mogą być jedynym nośnikiem wartości religijnych, z którymi młodzi chcieliby się identyfikować. Aby nie pozbawić ich tej szansy, Kościół i katecheci powinni zadbać o odpowiedzialne wypełnianie zadań katechezy, które przed nią postawiono.

BIBLIOGRAFIA

- Baniak, Józef. „Katecheza szkolna w opiniach i ocenach młodzieży i rodziców”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 9(2000): 237-259.
- Bąk, Urszula. „Kondycja moralna młodzieży maturalnej Sandomierza”. *Spoleczeństwo i Rodzina* 57(2018), 4: 64-83.
- Borda, Michał, Roman Solecki. „Duchowa sfera wychowania w życiu młodzieży”. *Studia Redemptorystowskie* 15(2017): 555-570.
- Chlewiński, Zdzisław. „Formacja”. W Ludomir Bieńkowski i in. (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, kol. 389. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1989.
- Erikson, Erik H. *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka, 2004.

¹⁴ Zob. Erik H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia* (Poznań: Zysk i S-ka, 2004).

¹⁵ R. Inglehart, za: Urszula Bąk, „Kondycja moralna młodzieży maturalnej Sandomierza”, *Spoleczeństwo i Rodzina* 57(2018), 4: 64-83.

- Goliszek, Piotr. „Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych”. *Teka Komisji Prawniczej* 13(2020), 2: 177-195.
- Goliszek, Piotr. *Katecheza a osoba. Wybrane zagadnienia z metodologii personalistycznej w katechezie*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.
- Goliszek, Piotr. *Personalistyczny wymiar katechezy*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2016.
- Gwiazda, Magdalena. „Religia w szkole – uczestnictwo i ocena”. W *Młdzież 2016. Raport z badań*, 141-152. Warszawa: Centrum Badania Opinii Publicznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, 2016.
- Jedynak, Witold. „Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 32(2018): 207-228.
- Jedynak, Witold. „Nauczanie religii w szkole w opiniach i ocenach polskiego społeczeństwa”. *Roczniki Nauk Społecznych* 11(47)(2019), 3: 79-101.
- Osiał, Wojciech. „Misja wychowawcza lekcji religii w szkole”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 25(2012), 2: 269-280.
- Szwajkajzer, Agnieszka. „Młdzież o lekcjach religii w szkole”. W Krzysztof Kiciński, Krzysztof Kosęła, Wojciech Pawlik (red.). *Szkoła czy parafia? Nauka religii w szkole w świetle badań socjologicznych*, 141-160. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, 1995.
- Tomasik, Piotr. „Nauczanie religii w szkole jako podstawa formacji chrześcijańskiej”. *Studia Gdańskie* 23(2008): 179-190.
- Zubrzycka-Maciąg, Teresa, Piotr Goliszek, „The personal aspect of the moral and axiological upbringing of children and adolescents”. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 39(2020), 2: 23-37.

OCZEKIWANIA MŁODZIEŻY WZGLĘDEM KATECHEZY W SZKOLE ŚREDNIEJ – RAPORT Z BADAŃ

Streszczenie

Udział w lekcjach religii powinien pomagać młodym ludziom w rozwijaniu duchowej sfery osobowości, w odnalezieniu własnej drogi do Boga oraz zrozumieniu celu i sensu życia. Zwłaszcza, że duchowość jest istotnym czynnikiem chroniącym w profilaktyce uzależnień i zachowań ryzykownych młodzieży, bardzo niepokojący jest, odnotowywany w ostatnich latach, spadek frekwencji uczniów szkół średnich na katechezie. Celem artykułu jest ukazanie oczekiwań młodzieży względem katechezy w zakresie programu nauczania, kompetencji merytorycznych katechetów i stosowanych na lekcjach religii metod pracy. W wyniku badań sondażowych, przeprowadzonych w grupie 70 absolwentów szkół średnich, ustalono, że młodzi ludzie są bardzo zainteresowani religią i rozwojem duchowym, mają w tym zakresie wiele oczekiwań, ale również wiele pytań i wątpliwości. Oczekują więc od katechetów rzetelnej wiedzy i otwartości na dyskusję, czego niestety często brakuje im na lekcjach religii.

Słowa kluczowe: młodzież; nauczanie religii; katecheza; wychowanie; nauczanie.